

nat från Schwantidens genombrott, begynna i Silbermanns anda hållna dispositioner och för dessa är den ännu bibehållna Börstilorgeln i Uppland ett levande exempel, byggd av Schwan år 1783. På Silbermannskt manér uppbygges 8 fots principalklangen av dess oktaver och aliquoter, Oktava 4', Kvint 2 2/3', Oktava 2' och Ters 1 3/5'. I nära anslutning till dessa fottal står en 4 korig mixtur som dekorerande element i orgelklängen. Detta spänstigt sammanhållna vibrerande ljudpelaresystem får volym av Borduna 16' och Gedackt 8'. Som en ömt viskande stämma ur ett Silbermannskt bröstverksregister framträder en mycket vacker 4 fots Rörflöjt. Innan 1700-talets utgång hade Schwan rest sitt största orgelverk, orgeln för Stockholms Storkyrka, 1791—1796. Den byggdes i sitt 56 stämmiga omfång på samma dispositionsgrunder, som redan tecknats i den 12 stämmiga Börstilorgeln. Storkyrkoorgelns samlade slutna tutti-klang måste ha varit av en oanad styrka och effektivitet, bildad av mästerligt sammanförda aliquoter och mixturer. Bland 32 fotstämmor i pedalen utgjorde Kontrabasun 32' det kraftfullt och intensivt vibrerande underlaget.

Sedan den gammalsvenska orgelkonstens största namn gått ur tiden, skulle det dröja 10 år, innan det svenska orgelbyggeriet åter kom att ledas av betydande mästarenamn. Dessa voro Pehr Zacharias Strand och Gustaf Andersson.

Bertil Wester.

Recensioner.

Liturgiskt.

A. E. Burn: *Der Hymnus »Te Deum» und dessen Verfasser. In deutscher Sprache herausgegeben von Otto Wissig. Kassel, Bärenreiter-Verlag 1930.*

Då Augustinus döptes av Ambrosius — så förmåler legenden — begynte Ambrosius i helig hänryckning över den stora erövring som den kristna kyrkan genom Augustini omvändelse gjort att sjunga: »Te deum laudamus» och Augustinus fortsatte: »Te dominum confitemur», varefter bägge genom gudomlig ingivelse växelvis fortsatte hela den sång, som sedermera blivit kallad *Hymnus Ambrosianus*, den ambrosianska lovsången. Sedan denna vackra legend icke utan skäl blivit förvisad till de fromma fantasiernas område, torde den vanliga uppfattningen av denna lovsångs tillkomst förträffligt kunna återgivas med

J. W. Beckmans ord: »Att tala om en originalförfattare till Latinska texten för Te Deum, är dock icke lämpligt, emedan sången är ett florilegium ur flere, särdeles Österländska, kyrkosånger, och fråga kunde således endast blifva, hvilken den månde vara, som har företagit sig öfversättandet och sammanfogningen, hvarom vi, såsom nyss har blifvit ådagalagdt, känna ingenting med full visshet».

År 1894 fäste emellertid Dom G. Morin med en uppsats i Revue Bénédictine betitlad »Nouvelle recherches sur l'auteur du Te Deum» uppmärksamheten på en i vissa äldre handskrifter (från tiden omkring 1000-talet) förekommande uppgift om en viss Nicetus såsom författare till ifrågavarande hymn, vilken Nicetus han identifierade med biskop Nicetas (död c:a 420) av Remesiana (en liten garnisonsstad på vägen

mellan Rom och Konstantinopel, där numera den serbiska byn Bela Palanka är belägen). Äran av författareskapet till Te Deum borde nu enligt Dom Morin tillerkännas denne Nicetas. Engelsmannen A. E. Burn, som ägnat en särskild studie åt biskop Nicetas (Niceta of Remesiana, Cambridge 1905) har sedan blivit den ivrigaste försvararen av denna tes, vilken han med föreliggande arbete menar sig hava bevisat på ett fullt tillfredsställande sätt. »Es ist in der Tat schwer, den Schluss abzulehnen, dass sein (= Nicetas') Ansehen als Hymnedichter, dem Paulinus (av Nola) vergleichbar zusammen mit dem Zeugnis der Handschriften, die ihm die Verfasserschaft zuerkennen, ein hinreichender Beweis sei für die Richtigkeit der glänzenden Vermutung Dom Morin's» (s. 45).

I själva verket synes det dock som om varken de inre bevis han framdrager eller de handskriftliga vittnesbörden vore alltför övertygande. Trots Burns lärda undersökning torde det vara omöjligt att tala om en egentlig författare till Te Deum, som utan tvivel småningom framvuxit (sammanställt, utökats och bearbetats) ur den gamla kyrkans liturgiska textskatter.

Det engelska originalet har icke varit mig tillgängligt. Boken gör emellertid intryck av att icke hava vunnit på den tyska översättningen. I sin mån vittnar om bristande noggrannhet den delvis mycket slarviga korrekturläsningen av egennamnen. På ett par tre sidor har jag kunnat göra följande axplockning: Mozin (för Morin) s. 24, Nota (för Nola) s. 25, Hitarius (för Hilarius) s. 26, Germanius (för Germinius) ibm., Constaninopel (för Constantinopel) s. 27. Mot den tyske översättarens i ett slutord föreslagna modernisering av denna kristenhetens berömdaste lovsång måste vi på det kraftigaste reagera. Sedan en blandad kör sjungit inledningen, följer »Tutti mit Pauken»: *Heilig, Heilig, Heilig ist der Herr, unser Gott*. Därpå sjunger församlingen »mit Orgel und Posaunen»: *Allein Gott in der Höh' sei Ehr*. I fortsättningen uppträder — förutom manskör, kvinnokör och blandad kör

— även församlingen med dels ett på två ställen inskjutet dubbel-*Amen* dels med *Nun freut euch, lieben Christen gmein*. Till sist anvisningen: »Die Verwendung von Orgel und Orchester im Einzelnen muss dem Genius des Vertonenden anheimgegeben werden». Kan Te Deum icke räddas åt vår gudstjänst annat än med hjälp av »Pauken» och »Posaunen», så må vi hellre reda oss det förutan.

K. P.

Musikhistoriskt.

Gunnar Jeanson och Julius Rabbe: Musiken genom tiderna. 2 del. Gebers förlag. 376 s. Kr. 13:50.

Den av alla musikintresserade i vårt land med stor förväntan motsedda andra delen av Jeanson och Rabes musikhistoria har nu utkommit. Man kan utan tvekan säga, att denna förväntan ej blivit besviken.

Redan vid ett flyktigt studium av det mäktiga verket framträder ett drag i framställningen, som vid fördjupat inträngande i allt högre grad präglar det: sammanhanget mellan de olika stilarna och musiken och mellan musiken och kulturen. Den bild, som framställer Lizst vid pianot omgiven av George Sand, Dumas, Victor Hugo, Paganini och Rosini är så till vida symbolisk för hela verket, att detta alltid låter sammanhanget mellan annan konst och musiken komma till sin rätt, och Goethes namn förekommer på vissa sidor mycket ofta.

Den, som studerar de musikhistoriska arbeten vi hittills haft tillgängliga på svenskt språk, kan inte undgå att märka, att dessa verk bära en lexikalisk prägel, vilka förtjänster de för övrigt än må äga. Uppgifterna stå torrt och sakligt radade upp bredvid varandra. Notiser om kompositörer och deras verk kunna förekomma ganska rikligt, men det levande sammanhanget saknas. Man slår i dessa arbeten såsom i ett lexikon, men man studerar dem näppeligen med

nöje. Jeansons och Rabes verk bär den levande prägel, som plägar vara den konstnärliga monografien förbehållen, på samma gång som de olika tidsskedenas inbördes förhållande till varandra klart belyses på ett sådant sätt, att historieskrivning i högsta bemärkelse åstadkommes.

Det föreliggande bandet bör kunna påräkna intresse i vidare kretsar än det föregående, ty här möta oss de namn, som nu äro kända och älskade av alla musikens utövare. Haydn, Mozart och Beethoven få vardera 10 sidor liksom Schubert. Wagner får en något fylligare framställning och den nyaste musiken med dess egenart behandlas på de sista trettio sidorna. Läsaren får en utomordentligt rik och saklig framställning av hela den nyare musikhistorien i dess sammanhang med de kulturella epokerna, och ur denna framställning träda de omtalade mästarna fram levande och verkliga. Deras verk och väsen tecknas med vetenskaplig saktighet och konstnärlig kraft.

Det låter sig icke göra, att i en kort anmälan närmare stanna inför de olika kapitlen. Anmälnaren dröjer endast inför det avsnitt, som behandlar kyrkomusiken under 1700-talet. På ett koncentrerat och klart sätt visar författaren här, huru nära kyrkomusik och teologi sammanhånga och huru 1700-talets utspädda och kraftlösa teologi kom att förstöra kyrkomusiken. Liturgien förstördes eller avskaffades, psalmerna råkade i det jämmerligaste förfall, församlingssången blev först släpig, när rytmiken avskaffades, och dog till sist — det undrar ingen på som någon gång fått en gudstjänst förstörd av släpig psalmsång — oratorierna, som ju även i sin bästa form visa en släktskap med operan, som gör den verkligt kyrkomusikaliske ganska betänksam och motvillig, fingo en alltmera världslig och profan prägel. Hela det gamla arvet föraktades och gavs till spillo. Först

med Mendelsohns framförande av Bachs Matteuspension år 1829 börjar den vändning till den klassiska kyrkomusiken, som efter mycken osäkerhet och mycket vacklande i våra dagar synes hava fått en prägel av ny iver och bestämdhet.

Man vill hoppas att Jeansons och Rabes tämligen enastående verk, lika underhållande som lärorikt, skall bliva flitigt studerat. För alla, som hava det till sitt kall och sin uppgift att utöva musik, vill man gärna framhålla, att det nästan är en plikt att icke lämna ett sådant verk oläst.

Gunnar Rosendal.

Liturgisk musik.

Das Abendgebet der Kirche (die römische Sonntags—Komplet) lateinisch und deutsch sangbar. Orgelbeilage bearbeitet von Joseph Frei. Verlag: Fr. Pustet. Regensburg.

Detta arbete vittnar om en målmedveten strävan efter att göra completoriet till en verklig »församlings-gudstjänst». Intressant är att jämföra den liturgiska ordningen samt den gregorianska musiken med den completorie-form, som återupptagits i Sverige och som anknyter till svensk reformationstids-sed. För en kyrkomusiker är det dessutom av största intresse att studera orgel-ackompanjemang i föreliggande arbete. Ackompanjemang till tidegärdssången borde egentligen ej förekomma, allraminst till det stillsamma completoriet. Det är nog riktigt, att den gregorianska sången, försedd med harmonisering, blir »mer eller mindre lik en himmelens fågel, som infångats och blivit satt i bur». (K. Peters: Den gregorianska sången, sid. 181). Somliga anse emellertid, att »buren» är outhärlig, och böra väl då vara angelägna om att den åtminstone blir så luftig som möjligt och ej onödigtvis till hinder. Härutinnan lämna vissa partier av orgelackompanjemang i vårt svenska Vesperale av år 1925 åtskilligt övrigt att önska. För att ta ett exempel: antifonen »Salva nos», som ge-

nom tungrodd harmonisering (och omotiverad uppdelning i växelsång) blivit ganska illa tilltygad. Annorlunda ter den sig i föreliggande arbete, där ackompanjemangent även i övrigt är diskret, smidigt och luftigt. Särskilt må påpekas sättningarna till de efter kyrkoåret växlande melodierna till hymnen »Te lucis ante terminum», där uppgiften att åstadkomma ett lämpligt ackompanjemang stundom varit mycket svår. Beträffande orgelsatsen till psalmodien blir man överraskad och kanske även något betänksam inför den flitiga användningen av septimackorden och deras omvändningar. I vårt svenska Psalterium har man utfört harmoniseringen efter helt andra principer och kanske t. o. m. varit onödigt sträng vid ackordvalet, vilket i sin mån bidragit till att orgelsatsen stundom fått en icke önskvärd bismak av häffner-koral. Att enligt Psalteriet använda samma ackord vers efter vers under en lång psalmodi kanske verka synnerligen tröttande. I föreliggande complete-häfte växlar orgelsatsen med några versraders mellanrum. Även härvidlag kunna vi ha något att lära och inhämta.

A. R—k.

För blandad kör.

John Norrman: Blåöga, solöga. A.-B.

Nordiska Musikförlaget, Stockholm.

Körsånger, sångsamling för blandad kör utgiven av Sveriges Körförbund. Häfte 3. Pris 1:50. Förlag: Sveriges Körförbund. Fack 659. Stockholm 1.

John Norrman har givit ut sin förut för en röst och piano tonsatta sång för blandad kör. Han tycks dock ha haft litet för bråttom. Sopranstämmans textbärande solo till de övriga stämmornas ackompanjemang con bocca chiusa klingar nog bra, men någon djupare motivisk bearbetning förekommer icke, trots att den vackra melodien ofta inbjuder därtill. Egendomligt är också att sången är satt i g-moll och man samtidigt uppmanas att helst sjunga sånger ett helt tonsteg högre!

Det tredje av Körförbundets små häften inledes med tre andliga körsaker, av vilka David Wikanders »Motett på Domsöndagen» höjer sig över de andra. Denna motett, som hör till det allra bästa Wikander har skrivit, borde varje kyrk kör med det snaraste upptaga på sin repertoire. Häftets profana del upptager en del lyckade folkvisearrangemang av bl. a. David Wikander, en vacker sång av Gustaf Nordquist »Sångens andar», tillägnad Stockholms körförbund samt slutligen »Gammal ringdans» av John Hult, en synnerligen kvickt och lustigt skriven sak, med alla förutsättningar för att vinna berättigad popularitet.

S. S.

Johannes Kuhlö: Choralbuch für Posaunen-, Kirchen- und andere gemischte Chöre und für das christliche Haus bearbeitet von... Gütersloh 1931. (Förlag: Bertelsmann.)

Denna koralbok innehåller 472 nummer, varav de sista (fr. o. m. n:r 449) utgöras av mässmusik (»Zur Liturgie»). Frånsett denna torftiga slut-avdelning, (betydligt sämre än vårt »Missale»!) innehåller boken mycket av intresse. Här återfinnes många, även hos oss kända och välkända koraler i »utjämnad» eller »gammalrytmisk» form. Till somliga av dessa har använts sättningar av de stora mästarna från 15- och 1600-talen, vilket i hög grad höjer samlingens värde. En del melodier från nyare tid vittna om, att det kyrkomusikaliska förfallet även hemsökt Tyskland. Vid genomgåendet av ett sådant arbete som det föreliggande känner man stor tacksamhet för alla de utomordentligt värdefulla koraler, vi fått från Tyskland, men även för att vi undgått de tyska koralböckernas slösande rikedom, vilken troligtvis ej skulle varit till gagn för den svenska församlingssången. Och »Posaunen»-karakteren eftersträva vi nog inte heller i våra svenska koraler.

A. R—k.

För en röst och orgel.

Ivar Widéen: O Jesu Christo care. Pris 1: 80. A.-B. Nordiska Musikförlaget, Stockholm.

En kyrkosång av högsta klass. En lättflytande melos av inspirerad skönhet, utformad och bearbetad med Widéens kända egenartade tonfall beträffande motiv och harmonik. Vi äro tacksamma för detta utomordentligt värdefulla bidrag till kyrkosångarnes stilistiskt ofta mycket brokiga repertoir. Helt säkert skulle denna sång med stor fördel kunna arrangeras för blandad kör. Därpå tyda de lätt bearbetningsbara motiven.

Ville kompositören förverkliga detta önskemål, så skulle även våra kyrkokörer kunna göra ett värdefullt nyförvärv. Den latinska texten får naturligtvis inte avskräcka.

S. S.

För en röst och piano.

Ejnar Eklöf: Morgonpsalm (1:—); Aftonbön (1:—); Stjärna i natten (1:50). Samtliga från Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Förlags A.-B., Stockholm.

Åter ett par sånger av Ejnar Eklöfs flitiga penna. Emanuel Nylins vackra Morgonpsalm har försetts med en enkel och lättfattlig melodi med tilltalande harmoniskt underlag, fränsett en detalj i tredje takten från slutet av sången, där septimackordet på giss lämpligen borde fortskrida till ett kvartsextackord på a, i st. för treklang på h. Ännu bättre har komponisten lyckats med Aftonbön till text av Karin Boye. Den innerliga och vackra sången, där ackompanjemangtalar ett melodiskt självständigt språk gentemot sångstämman, kan man säkert förutspå stor popularitet bland våra kyrkosångare. Innerlighet och varm religiös känsla utmärker också den tidigare utgivna Stjärna i natten till text av Joh:s Lindgren.

S. S.

För orgel.

Gottfried Rüdinger: Sonate in h-moll för Orgel (Opus 68). Regensburg. Verlag Friedrich Pustet.

Den som på grund av titeln, »Sonat», väntar sig ett »tacksamt» och för den stora allmänheten »tillgängligt» nummer, skall nog bli åtskilligt besviken på detta opus i två satser: »Allegro risoluto» och »Doppelfuge». Här finns ju inte någon mellansats för Voix Celeste och flöjtsolo eller dyl. ej heller någon pompös final.

icke förty är det en värdefull komposition, som det lönar sig att göra bekantskap med. Den är skriven med stor skicklighet och nobless. Kan även spelas på mindre orglar.

A. R—k.

Kyrkokonst.

C. Skovgaard-Petersen, Biblen gjenem tusind Aar. O. Lohse, Kjøbenhavn 1930. Pris 12 kr.

Av den danske teologiske skriftställaren Skovgaard-Petersen har nyligen utkommit en populär skildring av bibelillustrationens historia från äldsta tider till renässansen. Boken bär prägel av saktlighet, enkelhet och kärlek till ämnet. Det överrika och ytterst svårbehandlade materialet är väl och lättöverskådligt ordnat, utvecklingen mellan olika skolor och riktningar är klart uttryckt. Förhållandet mellan den konstnärliga faktorn och den religiösa miljön är likaledes i allmänhet lyckligt klarlagt. Blott på några ställen missbrukat författaren sin kritiska ställning och gör sig lustig över bilderna i en keltisk handskrift samt i Queen Mary's Psalterium. Det hör till god ton i ett arbete av detta slag att icke släppa gäcken lös.

På det hela taget stannar man i beundran inför Skovgaard-Petersens arbete. Endast i några hänseenden vill anmälaren göra några erinringar. Framställningen »Abrahams sköte» som möter

oss på 1200-talet, kan icke gärna deriveras ur katakombernas återgivande av de tre vise männen i den brinnande uggen trots de mellanled, som presenteras s. 114. Dateringen å de fornkristna miniaturlbilderna äro ju ytterst omtvistade, och man måste därför vara försiktig: att hänföra Quedlinburger-Italas gammaltestamentliga bilder till 300-talet är nog för djärt; säkrare är ålderbestämningen 5.—7. århundradet. Däremot torde Josua-Rotulus vara yngre än »8, eller 9. århundradet»; bortsett från några senare tillägg brukar den dateras till femte eller sjätte århundradet. Wiener-Genesis synes i stället vara för tidigt daterad; vidare innehåller den 26 blad och icke 24, som uppgives. Längre fram vill förf. göra gällande, att Codex Sinopensis bildar en övergång mellan Wiener-Genesis och Codex Rossanensis. Den förstnämnda anses emellertid vara yngre än den sistnämnda, som dateras till omkring 500. Med dessa anmärkningar i förbigående vill anmälarer endast betona viktigen av, att icke precisera kronologiska

förhållanden för starkt i en populär framställning, där man icke har tillfälle till utförlig dokumentering. Anmärkningarna beröra på intet sätt innehållet i övrigt.

Anmälarer vill i stället begagna tillfället att uttrycka sin glädje över, att en teolog tagit hand om detta ämne, som vanligen behandlats av konsthistoriker. Resultatet har blivit synnerligen lyckligt. I vissa fall är det tydligt, att författaren bättre än en konsthistoriker av facket förmått intränga i bibelbildernas anda. Så t. ex. visar hans höga uppskattning av det bysantinska Pariser-Psalteriet gentemot Tikkanen, som funnit det »främmande för kristendomens anda», hur mycket djupare en konstläskande teolog ofta nog kan nå, då det gäller penetrering av de rent religiösa värdena i bibelbilderna.

Boken har en mycket vårdad utstyrelse och prydes av ett stort antal bilder, av vilka färgillustrationerna avgjort äro bäst.

Bengt Cnattingius.

Årssammanträden.

Kyrkosångens Vänners Centralstyrelse avhöll sitt ordinarie årssammanträde i Stockholm den 8 januari. Vid detsamma föredrogs av ordförandena i körsångs- och i orgelsektionerna, musikdirektörerna A. Andrén och W. Ahlén, utförliga och intressanta årsredogörelser för vad på dessa områden tilldragit sig under året. Redogörelserna skola inflyta i denna Tidskrift. I anledning av det upprop, som gjordes förra året om insändande av nya melodier till de mindervärdiga koralerna till nya psalmerna, meddelades att ett hundratal koralmelodier inkommit. Av dessa hade ett 15-tal utvalts och demonstrerades vid den orgelafton, som anordnats i St. Jacobs

kyrka aftonen före sammanträdet. Centralstyrelsen beslöt att tillkännagiva att arbetet med frambringandet av värdigare koralmelodier alltfört borde pågå, och att musikdirektör W. Ahlén, (Upplandsgatan 43, Stockholm) även under det kommande året mottager nya förslag.

Ett förslag till sådana psalmer, som borde ingivas till Skolöverstyrelsen, för att efter dess godkännande rekommenderas till allmänt inlärande i folkskolorna förelåg och diskuterades, men bordlades för överarbetning.

Vidare beslöts att i föredragsform vid kyrkosångsmötet i Uppsala 1933 uttömmande behandla koralboksfrågan. Cen-